

gratia sunt quasi finis, quod à casu & fortuna factum est. Hac cum ita se habeant, considerandum est, ad quas nam efficienes causas communicatae fatum debemus, an ad eas reducendum est, quae nullius gratiae sed fatum ad finem aliquem tendere omnes, dicimus, quamobrem in his quae alicuius gratia sunt, collocandum est. Hec cum primum ita partitus sit Alexander, multis deinde argumentis ostendit, nihil aliud esse fatum, aut fatum quād quod natura sit. Nullo enim modo, inquit, ad rationem & voluntatem nostram reduci fatu possunt. Prater naturam etiam fieri nonnulla oftenit, cum interdum accidat impedimento datum naturam detineri. Si ergo prater naturam quādam sunt, profecto si natura fieri est fatu fieri, fieri etiam prater fatū. Videmus enim, inquit, corpora humana egestationibus alijs aliud secundum particularem eorum naturam esse subiecta. nec sumus neceſſi huiusmodi naturam corporum dispositionē diligenter norma uiuendi, & medicorum arte & deorum consilio in melius uerti, quod similiiter animo quoque accidit. Nam prater naturalem inclinationem eius, quam complexio corporis habet, exercitio atq; doctrina melior sape fit. Vnde cum physiognomon Zopyrus turpia quādam de Socrate & à uirtute ipsius aliena distinxerit, ac à multis idcirco derideretur. Non errat Socrates respondit, Zopyrus, huiusmodi enim natura essem, nisi natura philosophia superaserem. Huiusmodi ergo, ait, esse, quibus natura praefit, quae naturalia nihil à fati differre ostendit. A fortuna uero ea fieri ait, quae nullo modo intenduntur, quando alterius gratia quādam sunt: & aliquid accidit quod ab initio nec sperabatur quidem, ut si quis fodens, thesauros inueniret, cum huius gratia non foderet: & equus castu saluus, quando non huius gratia, sed aliamenti cupidine hostes fugiens, domum redierit, quae omnia fatu non sunt. Sunt autem, inquit, cause quādam hominibus penitus ignota. Nonnulla enim suspicuntur morbos aliquos curare dicuntur, in quibus nullam certam habemus causam. Incantationes etiam maleficę artes, quam causam habeant, incertum est. Sed prater hæc sunt quādam, quae ad utrumlibet contingentia dicuntur, qua fatu fieri omnino negamus, mouere pedem, leuare supercilium, tanta, cere, loqui, cetera q̄b huiusmodi innumerabilia, quae fati fieri nullo modo dici possunt. Non enim quod fatuum est, contrarium suscipit. Praterea conilitum hominis frustra non est: effet autem frustra, si homo necessario ageret quae agit. Aperte autem id prater animalia cetera homo possidet, ut non similiter illisphantiam sequatur, sed rationem habeat qua facienda iudicet: cuius quidem usu ea quae inphantiam incidunt, examinans, siquidem examinando probat, conceditphantias, & ad agendum mouetur. Si uero improbat, ejicit, expellitq; ipsa rationi obtemperans: unde solummodo de his quae agere possimus, deliberare solemus. Et si aliquādo nimis cupiditate, non maturo quicquam consilio, egerimus, temeritatis atq; spretri consilij criminē postea nos ipsos accusamus, omnes temere aliquid agentes uituperamus, hortamurq; consilio uti, quasi agendi potestas in nobis sit. Quod autem opinio quae de fato habetur falsa penitus est, inde patet, quia etiam eius opinio autores & docent, & hortantur, & discunt, & confundunt. Incepant etiam, castigantq; suos, quasi propria voluntate peccantes. Plurima quoq; conscribunt, quibus ad rectos iuuenes adhortantur mores: uenientq; dignum putant, si quis inuitus peccat: sponte autem delinquentes, puniendos non negant. Quare uel secundum ipsos hæc necessitas fati nulla penitus est, libertas igitur non sita natura inest omnibus. Plura tamen non esse nostræ potestatis concedim us, ut omnia, quae natura vel fortuna sunt, nullus fatu subiecta dicere audet. His ita nobis compendiose à summis philosophorum sumptis, quae diuinis nostrisq; scripturis astipulantur, opinionem

L I B E R S E X T V S .
nionem uero de fato simpliciter redarguunt, non est alienum aduersus etiam malignam Chaldeorum astrologiam, quam ueluti disciplinam aliquam profitentur, non nihil afterre.

Scholiā in Cap. VII.

Cum Stoicorum de fato dogma, Eusebius suscepit et confutandum initio Diogeniani aduerſus Chrysippum disputationis argumenta adducit, is enim disertè affirms Homerū dictū perperam usum Chrysippum ad fatalem necessitatem attrivendam, cum is non omnia, sed quādam fatu fieri dicat: uerbi gratia quis prestito tempore moriat: ubi autem homines accuset tanquam auctores suorum malorum. Quantum etiam tribuendam sit Poetarum testimonijs, in disputationibus philosophicis, indicat, & argumenta Chrysippi à notatione ducta, unā cum eius paradoxo & absurdis diluit, negans laudem uirtutis & uituperum uitiiis competere, si homines necessariō omnia agant. Postea subiungit adnotum eruditam Alexandri Aphrodisei disputationem de causis & ijs que uel nullus gratia sunt, uel gratia aliquis sunt, sive natura sive ratione artificio & voluntate uititur. Ad ea autem que natura sunt, si uenit & que in fatu sunt referit, intelligamus, non modo prater naturam multa fieri, sed etiam prater fatum, quo concessō sequitur. Non omnia fieri necessariō sic ut dixer fieri nequeant. Adiecit etiam exempla omnium iutorum Euſebius, & uilem doctrinam de ijs que natura, voluntate & casus sunt.

1. Et quod nec ab Homero de Fato dicta intellexit. Operē precium autem his omnibus addere, & que Chrysippo Stoico uidentur de hac materia.

2. Altius sic. Et pōtē quidem, ut qui non ueritatem nobis rerum naturalium pollicetur, sed qui miscet effectus & motus & opinions omnium hominum, conuenit aliquando contraria dicere.

3. Cuia mutabilitatem & inconstantiam, & quod nunc sic, nunc sic se habeat, demonstrare uolentes per idolum representantes eiusmodi rerū humanarū accidentis, in sphera stauē fortunā fecerunt.

Bardeſanes de codem. Cap. VIII.

Dicamus igitur non mea, sed ea quae de Bardeſanes vir genere quidem Syrus, doctrina uero omnium Chaldeorum excellentissimus in dialogo, quem leſcitabitibus amicis compoſuisse ait, hoc modo scribit: Natura homo nascitur, inquit alitur, crecit, comedit, bibit, dormit, senescit, moritur: quae omnia sibi cum ceteris animalibus communia sunt. Sed bruta quidem cum animalia sint coniunctione procreata, natura omnino feruntur. Leo canens est: saluti sua propugnat, si quis iniuriam infert. Oves fēnum edunt, carnes non tangunt, nec ab iniuria se defendunt. Scorpio terram comedit, & pescifero non iniuriantes sterili & petti. Formica natura duce hyemem suscipit, idcirco summis laboribus futura sibi alimenta in glatre recondit. Apes mel operantur, & melle nutrituntur. Plura mirabilioraq; possem narrare, sed hæc sufficere arbitror ad intelligentem natura fieri experti rationis animalia, & secundum eam iucunde uiuere. Soli autem homines cum & natura dicuntur, ut dictum est, mente etiam & orationem quae à mente profertur, quasi præcipuum quoddam donum possident, quo non natura feruntur. Non enim unus cibus omnibus est, sed alijs sicut leones nutruntur, alijs sicut oves. Non est unus uniuersis uelutit, non mos, non lex, non unus uiuendi modus, non simplex terum cupiditas. Singuli enim hominum propria uoluntate uitam sibi eligunt: nec uicinos, nisi quantum volunt, imitantur. Libertas enim hominis feruntur subiecta non est. Nam etiam si sponte feruntur, libertas sua id quoq; est, ut possit cum uelut seruire. Multi hominum, ac maximè Alaneorum gentis, quasi atroces bestias astant, panem non comedunt: non quia non habent, sed quia nolunt. Non nulli carnes omnino fastidunt, alijs pīces solūmmodo edunt: non nulli etiam si fame morerentur, pilces non essent. alijs aquam, alijs uinum, alijs ceruillambibit. Adeo multiplex atq; diuersa cibi & potus in hominibus est diffe-

rentia, ut in oleribus quoq; comedendis conuenire non uideantur. Sunt enim qui ueluti scorpiones aut aspides non laeti iniuriantur: & qui non iniuriantur quidem, sed legi propulsant iniuriam, non nulli tanquam lupi rapiunt, & sicut cete furantur, alijs tanquam oves sic omnia ferunt, ut etiam iniuria uxari perpetiantur. Vnde alios iustos, alios iniustos appellamus. His rebus apertum est, non natura in omnibus hominem fert: una enim in omnibus natura est, haec uero diuersa, sed in quibusdam natura, in quibusdam uoluntate. Quare in his laudem uel uituperationem meretur, in illis autem iure culpabilis est. Post pauca deinde subiecti diuersas hominibus leges scriptas, & non scriptas in diuersis regionibus latas esse: quibus, inquit, narrat Lex Serum.

bo quanto melius possum. Apud Seras lex est, nec occidere, nec fornicari, nec furari, nec adorare simulachra: unde in illa regione nullum templum conspicitur, nulla mulier meretrix, nulla adultera, nemo fur, nemo homicidaneus uoluntatem aliquis illorum ardentissima stella Martis, in media coeli constituta, ad eadem hominis coegerit nec Venus Marti coniuncta, ut alle nam quislibet sollicitaret uxorem, potuit efficeri. At qui singulis etiam apud eos diebus, in medium coeli Martem peruenire necesse est. & in tanta regione singulis horis nasci homines, non negandum. Apud Indos autem & Bactros multa millia hominum sunt, qui Brachmanes appellantur. Iam traditione patrum, quam legibus, nec simulachra colunt, nec animatum aliquid comedunt: unum aut cereris nunquam bibunt: ab omni demum malignitate absunt, soli Deo attendent. At ceteri omnes Indi in eadem ipsa regione adulteri, cede, temulentia, simulachrorum cultu inuoluuntur, inueniuntur, ibi nonnulli, imo uero gens quædam. Indorum est in eodem climate habitans, qui homines uenantes atq; sacrificantes deuorant: nec ulli planetarum, quos felices ac bonos appellant, a cede ad sceleribus istis prohibent: nec maligni, Brachmanas pellere ad malefacientium poterunt. Apud Persas lex erat, filias, sorores, matres quoq; ipsas in matrimonium ducere: nec in Persie solum, uerum etiam quicunq; Persarum ad alia clima terra est patria exiuerunt, nefanda hæc diligenter matrimonia celebrantur, quos sialæ gentes hoc scelus abominata. Magus eos appellant. Sunt usq; usque ad hodiernum diem in media Aegypto, Phrygia, Galatia, plures Magus in successione patrum, cedem sceleribus contaminantur. Nec dicere possumus in terminis, & domo Saturni eti Saturno ipso in nativitatibus omnium, Marte aspiciente Venerem fuisse. Apud Getulorum lex est, a mulieribus agros colи, aedes ædificari, huiusmodi cetera opera fieri, & ad hæc ut quis buscunq; uelint, conueniant, nec id maritis accusantur: nec adulteria appellantur, cum paxis omnibus miscentur, ac præcipue aduenis. Aspernantur quoque apud eos feminae uniuersos odores, nec in cœli vestibus induuntur, & nudis omnes pedibus degunticum uiri spud eos econtra, & vestibus, & odoribus, & coloribus uariis gaudent, nec id mollitie faciunt. Females enim & bellicosissimi præter ceteras gentes sunt, nec omnes spud eos natæ feminae in Capricorno, aut Aquario male affectam Venerem habuerunt, nec uiri omnes in Ariete una cum Marte constituta. Venerem natu sunt, quod fortes simul & delicatos efficeri uiros, Chaldeorum nugæ concilant. Mulieres in Bactris præstanti ornatu atq; unguentis utuntur, & ab ancillis & seruis multo magis quam earum mariti cultæ, singulari quadam pompa equitantes exeunt, auro atq; lapidibus phaleris equorum ornatis, nec casu uiuent, sed tam seruis quam conferuis permiscentur, nec a uiris accusantur, quippe cum eorum dominari uideantur. Nec Bactrianarum omnium natu uitas, Venerem cum loue ac Marte in medio coeli & terminis Arabes. Venerem habuit. Apud Arabes adulteræ omnes intermuntur, & suspectæ solum modi

solummodo puniuntur. In Parthia uero atque Armenia interdum a iudicibus, interdum occisi a cognatis homicidae necantur. Qui autem uxorem, Parthi Armeni, aut filium, aut filiam, aut calibem fratrem, aut innuptam sororem interficerit, nec accusatur quidem, lege namq; ita sanctum est, cum apud Graecos & Romanos uideamus maiori supplicio particidia expiari. 2 In Atrijs qui aliquid uel minimum furus est, lapidibus obruitur. In Bactris qui pauca furatur, spinis dedecoratur. Romanorum legibus uulneribus creditur. Ab Euphrate fluiuo usq; ad orientalem Oceanum, cui cedes uel furtum obijicitur, non magno merito torquetur. Qui uero pudorem masculi eripuit, si res in lucem uenerit, magnitudine ignominia lepsum interficere cogitur. Graecorum etiam sapientes, speciosos sequi pueros non uerentur. In eadem orientis plaga parentes atq; cognati si cognoverit filios, aut agnatos, turpitudini subiecisse, & interficiunt, & seipsum tradere non dignantur. Apud Gallos autem pueri publice nubunt, nullusq; dedecore propter legem notantur. Nec est profecto possibile omnes, qui apud Gallos produnt florilem etatis, Venerem & Mercurium in domo Saturni & Martis termino occidentes habere. Multi apud Britanos unam uxorem habent: apud Parthos contraria multæ feminæ unum maritum. castæ omnes uiuunt, legibus obtemperantes. Amazones uiros non habent, sed tempore ueris fines suos egredientes cum vicinis conuenient. Vnde omnes naturali lege eodem tempore parunt: masculisq; interficiunt, folias feminas alunt: bellicosq; omnes similiter suos, magnam exercitacionis bellicæ curam gerentes. Mercurius in domo suo cum Venere à Chaldais efficere dicitur homines numularios, & qui fingere atq; pingere sciunt. In domo uero Veneris unguentarios, uocem exercentes, histrioines actoresq; fabularum. At apud Saracenos & Mauros, in superiori quoq; Lybia, & exteriore Germania, & apud Samatas, & Scythas ceterasq; gentes, quæ septentrionales ponti partes habitant, in Alania quoque atque Albania, Othene, Saunia atq; Aurea, nullus numularius, nullus pictor, non architectus, non geometra, nemo exercens vocem, nemo fabularum actor intenuitur sed in anno omnino in tot tantisq; orbis terrarum partibus Mercurij atq; Veneris huiusmodi coniunctio inuenitur. Omnes Medi canes, non parva alunt cura, quibus morientes homines adhuc spirantes priueantur, neq; omnes in natu uitate diuina Lunam cum Marte sub terra in cancer habuerunt. Indi mortuos cremant, quibus cum sponte uxores concremantur, nec omnes quæ sponte rogum mariti ascendunt, mulieres in natu uitate nocturna, Solem cum Marte in termino Martis in Leone habuerunt. Plurimi Germanorum laqueo gulas frangunt, nec est possibile omnes, qui ita leuipenderunt, interceptam è Saturno atque Marte Lunam habuisse. Quid plura: singulis horis apud omnes gentes homines nascuntur. Vbiique autem leges atque mores propter liberam hominis potestatem prævalere uideamus. nec natu uitas aliqua nolentes Seras ad homicidium compellit, aut Brachmanas ad elum carnium. nec Persæ a sceleratis nuptiis remouentur, nec Indi a rogo, nec Medi a canibus, nec Parthi ne multas ducant uxores, nec a castitate Mesopotamenses feminae: nec Gracia gymnasij, ubi nudis corporibus exercentur: nec Romani ab imperando, nec Galli mulierib; patiantur: nec gentes omnes, quas Barbaras appellantur, musarum cognitionem approbadam ducunt. Singulæ namque gentes, ut uolunt, & quando uolunt libertate sua utuntur, legibus mortibusq; obedientes. Naturam quoq; ipsam, quæ corpus homini tribuit sequentes, interdum sponte, sepius etiam coacti: suntq; ubiq; diuites atque pauperes, principes & subditæ, fani & ægroti, nemioq; ipsorum necessaria natu uitatibus sorte hæc consecutus est. Hæc ò Bardelane, quamvis sat nos mouent,

Septem orbi clima. uent, astrologi tamen terrarum orbem in septem clima partituntur. & alius in alio climate planetarum dominari dicitur: diversasq; leges hominum à principibus politis, quos non aliena à legibus quas tulerunt, loca stellarum habuisse, non est impossibile. Non est o. Philippe vera inquam hæc ratio. Nam & si terram orbis septem partibus dividatur, in singulis tamen partibus multas, nec septem solummodo septem planetarum instar, nec duodecim ad duodecimum numerum signorum, nec facierum numero tringinta & sex, sed innumerables legum differentias inueniemus. Repetere igitur debitis ubi licet crebro quæ dixi. In uno enim Indorum climate aquæ regione sunt, qui à caribus omnino abstinent, & qui uel humanas carnes deuorant. Et Magus et non in Perside solum, sed ubi cuncti habitant, qui filiabus matrimonij iure connectuntur, multasq; Barbaras gentes, alias meridiem, alias occasum, alias ortum, alias septentrionales partes, diversas & regiones & climata habitantes, nulla mercuriali scientia participant. Quot sapientes putatis malas leges sanxisse? quot leges necessitate solutas? quot uiuctores leges uictis dedisse? nec tamén stellarum aliqua proprium clima mutauit. Nostra memoria in Arabia Romani vincentes irruerunt. & Barbarorum expulsi legibus, suas seruari iuferunt. Sed exponam uobis, quod omnes facile ad hanc ueritatem adducere potest. Omnes iudei Mosaica legi in octava die pueros circumcidunt, nec aliquius stellæ uic coguntur, nec regionis tempore impelluntur, nec alienis moribus, ut aliter faciant, inducuntur. Nam siue apud Syros, siue apud Galatas, siue in Italia, siue in Grecia, siue in Parthia, ubi cuncti sunt, legem suam seruant, quod ne cessitate natuitatis fieri nullo pacto potest. Non enim possibile est, eandem habere natuitatem omnes ludares. Præterea una semper septem dierum ubi cuncti fuerint ab omni opere cessant, nec iter agunt, nec igne utuntur: nec genethilaca quædam ratio coeret ludum adificare uel diruere domum, uendere aut emere, et illo die atque multi eorum eo die nascuntur, multi & grotant aut sanantur, multi deniq; eo die moriuntur. Hęc enim liberi arbitrii non sunt. In Syria & Ostene, sicut etiam Gallia, & Phrygia matr deoꝝ multi abscondi banantur, deinde rex Abagarus omnium quoꝝ manus, qui id agebant, abscondi iuluit, nec quisquam postea Ostene uirilis libi amputauit. Quid autem dicemus de Christianorum secta, qui in omni parte orbis, immo vero in omni civitate inueniuntur: nec multis Partib; Christiani ducunt uxores, nec canib; mortuos obiiciunt Medi, nec Perse filias ducunt, nec Bactriani & Galli matrimonia corrumpunt, nec Aegypti Apis, aut canem, aut hircum, aut selem colunt, sed ubi cuncti sunt, alienis legibus & moribus uiuere, nec cogi possunt, nec genethilac ratione, aut sua, aut principis aliquius impelluntur unquam, ut qua nepha magister eorum duxit, facienda putent, led paupertatem, labores, ignominiam, cruciatuſ intolerabiles sufferunt. Nam quemadmodum libertas nostra cogi non potest, si corpus nostrum non facile potest pericula effugere. Et certe si omnia potestatis essent nostra, nos essemus uniuersa: sin terò nihil possemus, aliorum essemus organa, nihil nostra uoluntate producentes. Deo autem volente, nihil impediri potest. Illus enim potestatis cuncta subiectiuntur, qui unicuius natura præcipuum aliud largitus est. Homini autem illud dedit eximium, ut libertate uoluntatis atq; iudicij ueteretur. Hęc Syrus ille.

Scholia in Cap. VIII

B ardesans Syri egregij philosophi, assertio F a v r e g o r i , in hoc capite ab Eusebio proposita est. Oportet Eusebium in disputationibus illis, ad obiectiones exteriores illas que locomotio subiecta sunt respexisse; alias quis ferat Theologum talibus argumentis de uirib; humanis, non scripture propria citius.

muncialis, pugnantem? Animantia Bardesanes diuidit in bruta que nature ductum in agendo sequuntur & in ratione predita, que cum corpore & anima intelligenti conseruent, respectu corporis ut uel Bar desanes nostra r̄lio xoviūtūlā, ēt oris tūlā, edunt enim, bibunt, dormiunt, laborant, quieti sunt homines, sicut & bruta reflectu autem intelligentis anime, pro suo arbitrio suam uitam uel sapienter uel secus instituant, & ut dicit Philosophus ille syrus n̄carū t̄lēḡt̄t̄p̄t̄p̄s̄ k̄rt̄t̄p̄t̄p̄s̄ k̄rt̄t̄p̄t̄p̄s̄ k̄rt̄t̄p̄t̄p̄s̄ oras. Atq; ut hoc probet, longo & iucundo sermone variis leges, ritus & mores multarum gentium describit, & ex eorum diversitate & varietate colligit, non pendere à fato & motu affrorum uitam, occupationem, interitum hominis, sed unicuius diuinitas esse concessionem uia libertate voluntatis & indicij usi queat. Non libet fulvis ista persequi, cum & res non sunt obfusca, & nos summa tantum iſiarum disputationum complecti non omnia ad uitium reſecare uoluerimus.

1 Petri] Et eadem malitia omnium scorpionum est.

Nutriuntur] Et eadem agricultura omnibus apibus est.

Secundum eam] Ex necessitate iucunde fertur.

Proferuntur] Secundum communitatē naturam sequuntur, sed secundum prerogativam, non secundum naturam agunt.

2 Legitur aliud sic, in Africā, qui uel obolo dignum aliquid furatur, lapidibus obruitur. Apud Rom. iustibus castigatur.

De eodem per authoritatem scripturæ ab Ori gene. cap. IX.

V erum quoniam ab exterioribus multa iam ad hanc rem collegimus, non erit ab re nonnihil à sacris afferre literis, ut undique falsoitate obruta, ueritas facilius emergat sed quoniam nudas intelligere lacras uoces perfectorum est, ab excellenti earum interprete expositionem petamus. Audiisti quippe quantus fuit ille Origenes, quem non negauerim, laboribus suis persuasus, ineffabili aeternæ gloria uti gaudio, quem exteriores etiam propter mirabilem in omni genere rerum doctrinam, minimè ignorant. Audi ergo quid de proposita questione sentit, & quomodo totam hanc rem in commentariis super Genesim complexus est. Valde necessarium est, inquit diligenter exponere in signa facta esse luminaria, Solem scilicet atq; Lunā, & reliquias stellarum. Non enim solum gentiles stellarum coniunctione atq; aspectu, quæ in terris sunt, necessario accideré credunt, quam uim fatum appellant: uerum etiam multi ex fidelibus conturbantur, in possibili aliter fieri credentes, quām stellarum cursus efficerit. Vnde sequitur, nullam in nobis esse libertatem, nullam operationem nostram laudari aut uituperari iure posse, ita prædictum à scripturis Dei iudicium, quo alij ad aeternam supplicia, alij ad aeternam beatitudinem destinatur, fallo fore prædicaretur. Quid plura ipsa quoq; fides, & Salvatoris oltři aduentus, & omnis prophetarum labor, ac Apostolorum in constituentiis ecclesijs prædicatio, inania erunt, nisi forte Christum quoq; quis audeat dicere coelestium corporum uicem fecisse quae fecit, paulumq; fuisse quae paulus est, nec suæ deitatis, sed stellarum cuncta uirtute euensi. His impijs uerbis etiam illud conficitur, ut fideles fato duci, ut Christi credant, quos libenter interrogabimus, quamobrem Deus huiusmodi mundum produxit. An ut in eo alij absq; uila culpa muliebris patet, alij in manes bestias crudelitate uiencerent, homicidio & rapina gaudentes? Quid oportet hęc innumerabilia dicere? in quibus non hominibus, sed Deo culpan attribuunt, quem nullo modo iustum esse ostendere poterunt? Quomodo enim qui tot tantac mala prodūxit iustum esse dicentur? Præterea interrogandi sunt, utrum etiam ipsi, qui hec dicunt, stellaris subiecti sunt, an soli miseriam effugerent. Si primum manifestum est, quia à stellaris etiam hanc opinionem consecuti sunt: quæ si uera est, cur omnibus insita similiter nō est? Sin alterum, cur non omnes simpliciter

I 4 ab hu-

ab huicmodi necessitate liberamus? Ad hanc si fato res humana aguntur, cur orantur, cur uoentur, cur temere aliquid à Deo petuntur, quid plura? abunde namque his paucis patet, temere suscepimus à multis opinionem de fato. Quare autem cum illud consideremus, sicut in signa luminaria, in hunc sermone incidimus, nunc explicemus. Qui ueram aliquis scientiam ab alijs acceperunt aut ab his qui interfuerunt, pasciuntur sicut ab his qui uidebunt, aut ab his qui nullo modo interfuerunt, sed auditu dicerent, docentur. Si ergo ab alio quis audit factum esse, aut facturum aliquid, cuius tamē ille nec fuit nec erit causa. Si hic idcirco quoniam ab illo dicerit causam ipsius fuisse illum, uel futurum esse arbitratur, non parum profectò errat, ueluti si quis propheta librum evolut, in quo de proditione Iuda scripsit, & cum fam paratam rem uideat, quoniam à libro futurum id dicit, librum causam putet, aut si non librum, ipsum autorem libri: uel hunc quidē minimè, sed Deum qui inspiravit. Nam quemadmodum prophetia de Iuda diligenter uerba examinata, non fuisse Deum causam proditionis ostendunt, sed solum significasse quod prouiderat ex malignitate illius futurum: si quis altius uoluerit præscientia Dei uniuersaliter rationem scrutari, & quod in quibusdam futura non imprescis, nec eum qui præscivit omnium quae præcivit, nec eas res quibus præscita impressa sunt, causam esse profectò intellegit. Deum igitur omnia futura præcire, quamquam etiam per communem deo conceptum clarissimum sit, tamen & à scriptura non nihil affiramus. Susannam ergo audiamus dicentes: Deus aeternus qui absconditus es cognitor, qui nosti omnia antequam sunt, tu scis quod fallsum testimoniū rulerunt aduersum me. Dilucide autem in tertio Regum non solum res gestae, sed ipsum quoq; nomen regis complures annos propheticē sic concibruntur: Et constitutus Hieroboam diem solennem in mense octauo, quintodecimo die mensis, in similitudinem solennitatis, quae celebrabatur in terra Iudea, & ascendit in altare quod erat in Bethel, ut immolarent uitulum, quos fabricatus fuerat. Et post pauca: Et ecce uir Dei uenit de Iuda in sermone Domini in Bethel. Hieroboam stante super altare: & thus faciente, & exclamauit contra altare in sermone Domini, & ait: Altare altare, huc dicit Dominus: Ecce filius nascetur domui David iohannes nomine, & immolabit in te sacerdotes excelsorum, qui nunc in te thura succendunt: & offa hominum incendet super te. deditq; in die illa signum, dicens: Hoc erit signum quod locutus est Dominus. Ecce altare scindetur, & effundetur pinguedo quæ in eo est. Deinde significatur repente altare scismum, ac effusum pingue dinem fuisse secundum signum, quod homo Dei dederat in uerbo Domini. Apud Esaiam autem, qui multo ante captiuitatis tempora fuerat, nominatum de Cyro mentio fit, qui captiuitati finem attulit. Hac dicit autem dominus Deus, Christo meo Cyro, cuius apprehendi dexteram, ut subiiciam ante faciem eius gentes, & uires regum fundam. aperiā ante eum ianuas, & urbes non claudentur. Ego anteib; & montes humiliabo, portas areas conteram, & uectes ferreos confringam, & dabo tibi thesauros absconditos, ut scias quia ego Dominus, qui uoco nomen tuum Deus Israel, propter seruum meum Jacob, & IsraeI electum meum. Quibus dilucidè significatur, propter beneficia, quæ populo contulit, multarum sibi gentium regna diuinitus fuisse concessa. Apud Danielē quoq; Nabuchodonosor per imaginem futura regna confexit. Aurum namque Assyriorum, argentinum Periarum, & Macedonum, ferrum Romanorum imperium prætendebat. In eodem propheta de Dario ac Alexandro, & de quatuor Alexandri successoribus, de Ptolemaeo quoq; rege Aegypti, qui cognominatus est Lagus, his uerbis scribitur: Ecce autem hircus caprarium ueniebat ab occiden-

te super faciem totius terræ, & habebat cornu inter oculos suos, & uenit usque ad aristem illum cornutum, quem uideram stantem coram Vbal, & currevit ad eum in impietu fortitudinis sue. Dumq; appropinquasset propè arietem, efferratus est in eum, & percussit arietem, & contrixit duo cornua eius: nec poterat aries resistere ei. Cumq; mississet eum in terram, conculcauit: & nemo quibat liberare arietem de manu eius. Hircus autem caprarum magnus factus est nimis. cumquā creuisset, factum est cornu eius, & orta sunt quatuor cornua subter illud per quatuor uentos celi. De uno autem ex his egrediens est cornu unum, & factum est magnus contra meridiem. De Christo uero etiam minutissima prædicta fuisse non ignoramus, locum ubi natus, ubi educatus est, recessum in Aegyptum, miracula etiam quæ fecit, & quomodo ludas eum tradidit. Hec enim omnia argumento sum, Deum ab aeterno cuncta præcire. Ipse quoq; Salvator euersiōnem Hierosolymorum prædictit. Quorum hæc ut facilius enodare possumus, quomodo stellæ in signa facta sunt. Sicut igitur stellæ in celo stellas non ignoramus, ut & contrario motu, qui uniuersum, & alias tardius, alias uelocius ferat, ut modò per uarios earum aspectus atq; coniunctiones tam uniuersa quam singula, non quidem homines (excedit enim omnino exquisitissima motus stellarum ratio mentem hominum) sed uirtutes, quibus ut postea ostendemus, hæc seire necesse est, percipiant. Dum autem homines aut quibusdam obseruationibus, aut aliquorum spirituum doctrina, qui ordinem suum transgresi, multa hominibus suggesterunt, nonnulla stellarum motu confusus præuiderint, putarunt ea à quibus capiuntur, causas earum esse rerum, quas non efficiunt, sed significant. de quibus omnibus breuiter ac exquise secundum uirtutes nostras dicemus. Proponant igitur hac ordine consideranda, quo pacto cum à seculo futura Deus omnia præciat, liberos arbitrio fruamur: & quomodo stellæ non sunt humanarum rerum causa, sed solummodo signa: & quod homines exactam de his cognitionē habere nequeant, sed uirtutibus, quæ superiores homine sunt, hæc signa diuinitus depicta sunt. Postremo, quæ nam causa fuerit, ut Deus signa futurum ad cognitionem uirtutum exprefuerit. Primum igitur aggrediamur, quod gentilium sapientes in magnos intrusus errores. Cum enim præcire Deum uniuersa minime negarent, necessariò nos agere quicquid agimus crediderunt. Nam si ab aeterno, inquietum, iniustum aliquem futurum Deus præuidit, nec scientia diuina falli potest, erit omnino ille iniustus: nec possibile est iniustum eum non fore, cum non possit alter agere quem Deus præcitat. ex quo ad sequentia etiam nonnulli descendentes, frustra culpari iniuitos contendunt. Similiterq; de ceteris delictis & de uirtutibus opinantur. Vnde sequitur, liberam non esse hominis uoluntatem, si Deus futura præsciat. Aduersus quos dicendum, quod omnia Deus ab aeterno uideat, antecedentia, sequentia, causas rerum atq; effectus, nec tamen omnium est. Non quia Deus omnia pse causa, Nam quemadmodum si quis temeritatem hominis alicuius per futura præspexit, & quia ignorantem eum cognoverit, propter temeritatem eius uideat omnium non dubitet periculo sa eum ac lubrica aggressorum itera, in quibus lapsus misericordie facebit, non effectus hunc ipse temerarium illi homini lapsum: sic Deus cum uniuersuq; uoluntatem præuideat, hunc perperam, illum recte actuū non ignorat. Non ergo præcognitione futurorum causa, nec enim ullo pactio ad peccandum Deus quenquam impellit, aut mouet, sed econtra, dicam enim etiam si absurdum multis forsan videatur id quod futurum est, causa est, ut Deus euenterum illud præuideat. non ergo ideo fit, quia præscitur: sed quia futurum erat, præscitur. Distinctione autem hæc res indiget. Nam si quis quando futurum aliquid dicimus, sic accipit quasi necesse

137

137

Non quia Deus omnia pse causa est.

Præscientia sit omnino fore, minime ei id dabimus. Non enim dicimus, quia proditor ludas præsciebatur, necesse fuisse ipsum prodere si sic enim esset, non uituperetur ab his, qui proditum præviderunt ut superatur autem nimirum, tamen non potuisse etiam non prodere. Audi quid Propheta de ipso dicit: Nec sit qui misereatur pupilli eius, pro eo quod non est recordatus facere misericordiam, & persecutus est hominem inopem, & mendicem & compunctionem corde mortificare. & dilexit maledictionem, & uenit ei: & noluit benedictionem, & elongabitur ab eo. Si quis autem ita futurum accipit, quasi euenturum sit, posset autem etiam aliter fieri, hoc ipsum est quod dicimus: præscientiam enim Dei ueram non esse, impossibile simpliciter est. Quia uero continguntur, quæc accidere & non accidere possunt, ea uel uentura, uel non uentura Deus certe præuidit. Sed liquidus forsitan hoc modo dicetur: Si continget ludam prodere, præsciuit hoc Deus: si non continget, similiter Deus præsciuit. Cum ergo do hæc contingentia sint, & potestis in luda sit, Deus præscientia sua præuidit, quod à luda eligetur: nec præscientia Dei ex contingenti necessaria fiet proditio. Si enim ponamus Deum secum loqui, possibile est ludam proditorem fore, sed contrarium quoque possibile est. Quamuis ergo contingens utrumq; sit, ego tamen video proditum. Non enim similius istud accipendum est, quemadmodum si dices prævidere Deum hunc hominem nunquam uolaturum: nulla enim uolandi potentia inest homini, sed delinquendi & non delinquendi potentia inest. Cum ergo utrumq; possibile sit, qui ratione non obtemperat, is peccator sequitur. Qui uero ratione cuncta idcirco inquirit, ut ratione pareat, is virtutis adharet. Ille uoluptrum delinquit, nihil de honestate curat: hic communi conceptioni persuasus, rationem anteponit. Sic alter uoluptati resistere non potest, qui laborem suffere nolit: alter spernit arci repellit uoluptatem omnem, quia dedecus eius formidat. Quod uero præscientia Dei nullam necessitatem nobis imponit, inde quoq; affirmari potest, qui sapientia in scriptura, penitentiam per prophetas mandat inuenitur, nec cognovisse simulauit, utrum conuerterentur delinquentes an non, ut apud Hieremiam scribitur: Forsitan agent, & agent penitentiam. Sed equaliter utrumq; contingens à dictis esse offendit, ne præscientia sua palam facta audientes deficiat, quasi necessariò aliquid eorum futurum sit: ne in delinquentibus conuerti & non conuerti potestis inisti, & haec res peccandi causa foret. Et econtra, si conuersonem eorum omnino futuram prædictis sit, huiuscmodi prædictio dissolutionis causa fuisset, facereturq; ne uiriliter in uoluptate insurgent, quasi emendatio uelint nolint ut futura sit. Sic enim prædictio impedimento futuri boni esse uidetur. Cum igitur perutilem Deus mundum gubernet, merito futura claudit, quorū cognitio minime hominibus conductit. Si enim malos futuros se præuident, desperatione sui bonos dissolutione ac eneruatione distraherent. Cuius rei gratia dictum est in Exodo arbitror, Quis fecit surdastrum & surdum, & uidentem ac cœcum, an non ego Dominus Deus? Eundem enim cœcum atq; uidentem fecit, alterum ad præsentia, alterum ad futura. De surdastrō uero ac surdo dicere, alienum ab hoc proposito est. Non autem ambigimus, ea que in nobis non sunt, causam esse in terdum eorum quæ in nobis sunt. Facimus enim aliqua plerunq; libenter, aut non facimus, quia nonnulla quæ uoluntatis humanæ non sunt, precelerunt. Si uero quipiam absolutam esse nostram uoluntatem putat, ut nullam la re præcedente, uoluntas nostra hoc aut illud amplectatur, is mundi se particulam esse contineturq; ab uniterio oblitus est. Sed de præscientia diuina, quod nullam necessitatem agendi hominibus afferat, breuiter ita dictum sit. Nunc ostendamus nihil humanarum rerum à stellis effici, sed tantum modo

Exod. 3.

Liberā effe-
sed nō pror-
fus absolu-
tum, uolunta-
tatem,

LIBER SEXTVS. 139
modo significari. Primum igitur illud patet, si quid à stellarum sextili ponamus aspectu, qui hodie fiat, efficeretur, nullo posse illud pacto præteritum esse prius enim efficiens effectum est. Non ignoramus autem, eos qui hanc scientiam profiteruntur, multa præterita hodierna stellarum positione prædicere. Nam cum positionem Zodiaci diligenter in duodenas sedes diuiseant, gradusq; ac minuta singulis conuenientia domibus perspexerint, ac erraticas stellas ceteraq; ut solent aptè collocauerint, & ortus atq; occasus, aspectus & coniunctiones considerauerint, non solum futura, uerum etiam ea qua nativitatem hominis & conceptionem præcesserunt, dicere conantur. Paris enim fortunas & corporis eius prosperas, aut econtra dispositio-nes similiiter matris, aquefratrum ab hodierna positione percipi posse putant. Verum de gradibus domorum alijsq; huiusmodi postea dicemus. Nunc quasi exquisitissime omnia possint inuenire interrogantur, si res humanas necessitatem agi stellarum putatis, quomodo talis hodiernus aspe-csus, ea que præcesserunt potuit efficeri. Quod si hoc impossibile simili-citer est, inuenient autem uera dixisse astrologus de præteritis, patet non à stellis illud effectum fuisse. Si quis igitur nonnihil ueri eam rem putat con-tinere, certe necesse est, ut concedat non fecisse id stellas, sed solummodo si-gnificasse. Quod si quispiam obijcit, præterita quidem significari, futura uero à stellis effici, differentiam ostendat, causam discriminis afferat. Quare quæ ad patrem, matrem, fratresq; pertinent, præteritaque sunt, hac positione significari, futura uero quasi efficiens causa producit. Sed nullam huius rei causam afferre unquam uerisimilem poterunt. Quare nisi pertinaces sint, ni-hil humanarum rerum à stellis effici, sed forsitan significari concedent, tanquam si non à stellis tam præterita quam futura, sed ab ipso Deo per propheticam orationem quandam quispiam percepieret. Nam quemadmodum potestas humana, ut diximus, minime tollitur, quamvis Deus quæcumq; facturi su-mus præuideat: sic etiam signa, quæ ad significandum diuinitus ordinata sunt, libertati nostra nequam officiantur: sed est uniuersum celum quasi *Celum liber* apertus, omnia futura in se conscripta continens. Idcirco in ora-tione Ioseph, quod à loco dicitur, sic intelligi potest: Legi enim, inquit, in ta-bulis celi quæcumq; contingat uobis & filiis uestris. Forsitan autem etiam illud, complicabuntur colii ut liber, significativas futuorum rationes con-summatas, & ut ita dixerim, adimplatas fore ostendit: sicut prophetas eti-am adimpletas dicimus, cum iam euenerint. Hoc modo in signa secundum scripturam uocem stellarum factas arbitramur. Hieremias autem ut homines ad lepsum conuertat, utq; formidinem quæ à signis impendet auferat, ac ut o-minem forsitan huiusmodi opinionem ab hominū animo ejiciat. A signis, in-Hier. 10. quiet, colii non timeat. Sed rursus alia ratione non efficientes stellas esse o-stendamus. Concedentes igitur interim posse ab hominibus hanc scientiam comprehēdi, querimus quomodo à multis nativitatibus eandem rem con-tinerit contendunt. Nam si patibulo moriturum aliquem dixerint, non à na-tivitate sua id solummodo, uerum etiam fratrum, filiorum, aliorumq; atten-tuum, in uero etiam interfectorum posse intelligi credunt. Stultum mihi certe uidetur, in unaq; tam multarum nativitatium morte unius esse cōtentam. Nescio autem quomodo respondere poterunt, si quis eos interro-get, in una ne uniuersi positione, ludari omnes in lucem eduntur, ut necesse fontis iudeo sit in octavo die omnes circumcidiri, & statim in hanc uitam ingressi, male ual-factum, quia neribus affeci, medico egeant: Ismaelitas autem qui in Arabia degunt, tre-at. sic an-decennies cunctos circumcidit: Ita enim de ipsis traditum est. Quomodo e-13. Circum-nim hæc in quibdam gentibus stellarum perpetuo faciunt, in quibusdam cius est Ise-punguam. & nulla profecto ratio uerisimilis, ut mihi quidem uidetur, afferri ma-tum potest.

potest. Verum cum multæ prouidendi uite ab hominibus excoxitate sint, ut augurium, auspicium, somniorum interpretatio, nescio cur alias omnes vias significare, tantum genethialogiam uero efficere putarunt. Si enim futura cognosci possunt, ut hoc sibi gratis concedimus, sunt autem inde unde cognoscuntur. Quare a stellis potius quam ab extis, aut auibus, aut somnijs, aut fulguribus, & tonitruis producuntur. His fatis demonstratum esse puto, stellas non esse causas humanarum rerum. Impræsentiarum perscrutemur, an uerum sit exquisite loca stellarum & domorum, posse ab hominibus inueniri, quod superius (nihil enim oportet) dedimus. Afferunt enim Genethialogi, Planetarum loca exactissimæ inuenientur, ut & gradus & minuta, & minorum minuta non ignorentur. Similiter non sicut unum solummodo, uerum etiam gradum, & gradus minuta primæ domus, quam aſcendentem appellant, recte teneri oportere. Quomodo igitur cum una hora largo modo medianum signi occupet partem, aſcendentis minutum inuenies, cum tam minutam diuisionem temporibus habere nequeas? Opus enim est te ſite quota hora & minutis, minorumq; minutis, ex utero puer effusus fit. Alia enim atq; alia poſſe significare uolunt, minimo temporis discrimine habitu. In Piscibus uero atq; Arcto per obliquum iſtorum ascensionem signorum (hora enim & tertia horæ parte aſcendere penè uidentur) minutam temporis partem, magnam mutationem facere non ignoramus, ut uel uigilima hora unius pars gradum aſcendentis immutet. Sed hoc etiam eis concedatur. Demonstratum autem eſſe ſcimus, quemadmodum erraticæ ab occasu ad ortum feruntur. Sic & fixas centum annis uno gradu mouent, & in hoc ſpacio temporis positionem signorum mutati, cum aliud sit inelligibile illud ſignum, aliud quod quasi figura quædam eſt. At non ad figuram, ſed ad intelligibilem aiunt, omnia signa eile referenda. Quod nescio quomodo comprehendere queant. Sed hoc etiam libi condenamus, ut aut intelligibile ſignum comprehendere, aut à ſenſibili ueritas haberi poſlit. Quia autem comiſſione, compositione, ac cum temperie diuerſorum aſpectu uim fieri aſſerunt, profeſio concedent nullo modo ſcire poſſe. Quomodo enim quantum diminuunt à leſione maligni proprieſtionem benigni percepis? Et utrum auferat malignus quod à benigno conceditur, quoniam locum cuius aſpergit, aut mutet, aut immutat, aut mixtura quadam inde fieri, quis percepit? Quia omnia ſi quis altius inſpiciat, facile credat non poſſe illa humano ingenio penitus percipti. Vnde ſi quis harum rerum periculum fecerit, uidebit in pluribus errare, quām ueritatem conſequi genethialogicos. Quamobrem Eliaſias etiam quām hac omnibus imposſibilitaſi, ad filiam Chaldaeorum, qui maximē illa proſtent, ait: Adiſt, & ſaluam te faciant astrologi, celi annuncient tibi quid tibi accidat. His enim uerbis docemur, uel diligentissimos in hac re Chaldaeos, non poſſe praedicare quae uelit unicuique genti Deus attribuere. Hac Origenes. Demonstratum iam eſſe puto, nec deos, nec bonos dæmones gentilium deos eſſe. Sed econtrā, ſeductores quoſdam atq; maleficos, nullimagiſ ſei ſtudentes, quām ueritatis euerſioni. Ita cum magnos in genere hominum errores peripexerint, fatorum etiam neceſſitate falſa, omnes pene gentes decepterunt, à quibus erroribus nemo à ſeculo quām Dominus & Salvator noſter Ieſus Christus liberauit. Quæ omnia idcirco in hac Evangelica præparatione priora collocauimus, ut rebus ipsiſ uideas, qua fraude noſtri opprimebantur, & unde nos per ſolam euangelij doſculnam emerſimus.

Scholia in Cap. IX.
O rigens Adamantij argumentis, depugnat in poſtem capite Eusebius noſter, aduersus faſum Stoicū, ac principio multis et iſatis iniquis & impotens liberū arbitriū aſtruit, & abſurda que

inuocatiōem ſequuntur ſpecieſ exenti, ut diuīngratum pleriq; dogma, proſu mōſion faciat. Quid ſi illa omnia, de carnis infiſia, (quam diſciplinam, & uile morumq; gubernatricem appellare li- en, & quām in homines non renatos cadere poſſe, Paulus apofolus uerē affirmat) accepimus, ferri poſſant. Poſteſ multiſ argumenti poſbat Origenes, preuifionem diuinañ nō tollere contingentiam, nec imponere neceſſitati rebus. Poſtemò, offendit ſe uerē atq; uideat, qd nō in ſe uerē tūp ērābō- trōs, & uerē ſe uerē dē uerē, ut ipſius uerib; uerē, & exigit genethilogos & Astrologos, qui ex preſenti altiorum motu & uerē ſe uerē de preteriti & futuri ſati audacter pronuntiant, & ſue tem- ratiſ poſſa dant, cum tota coe' o erranti, in ſu illis predictionib; de rebus singularib;

INTER ceteras Porphyri & aliorum Ethnicorum Sycophante-
tarum calumnias, quas noſtra religionis hominibus obſcere fo-
lebant, haec precipua fuit, Christianos ſuperſtitioſam iudeorum
religionem, & ſcripturas fabulis refertas, amplexos eſſe. Male au-
tem iudei, ſuperſtitiois cauſa, audiebant apud Gēt̄iles, ſicut mo-
net Satyricus ille:

Quidam fortis metuentem ſabbata patrem,
Nil preter nubes, & cœli numen adorant,
Nec diſtare putant humana carne fuillam,

Qua pater abſtinuit, mox & præputia ponunt,
Romanas autem ſoliti contemnere leges,
Iudaicum edificant, & feruant ac metuunt ius,
Tradidit arcano quodcumq; uolumine Moſeſ,
Non monſtrare uias, eadem niſi ſacra coleti,
Quodſitum ad fontem folos deducere uerpos.
Sed pater in cauſa, cui ſeptima quædā ſuit lux
Ignaua, & partem uite non artiguiuam.
Sponte ramen iuuenes imitantur cetera, ſolam
Inuiti quoq; aurariam exercere iubentur.

Venit hanc ſeptimā convullem Euſebiuſ, in hunc modum argumentatur. Laude digni ſunt, qui ueram, diuinitus patefactam & ſalutarem Theologiam amplexi ſunt, quicunq; tandem ſint, ſic Hebrei ſiuſ Allophili, qui eam profitentur: e contrario uero reprehēione diuini ſunt, qui mendacijs refertam, confictam & noxiā magologiam Barbarorumq; ſomnia repererunt & mordicus retinent. Atqui, nos Christiani diuina Hebraeorum ueterum Theologiam obuij, quod aiunt, ulnis totisq; peccatoribus, upo te modis omnibus piam & orthodoxam, ſumus amplexi: Vos autem, o Ethnici, Bar-
barorum Gentium portentoſa cōmenta recepifis. Proinde nos laudandi, uos repre-
hendi ellis. Orthodoxam autem ſic ueterum Hebraeorum Theologiam, ex collatione
capitum doctrinæ quām in toto hoc libro Euſebius aſt v̄ ſuſ, proponuit: noſtræ &
ueritatis, facilē colligi potest. Quæ ſit mundi, & omnium quæ ſunt in eo, origo, Moſeſ &
eoſ, & ſuſ Hebraeorum Theologij recte indicauerunt. Quoq; ueray & hominum & bruto-
rum nec fortuitam, nec confundendam interſe, In Dei unitus & Trini cognitione & gra-
tia erga nos ſummum hominis, ſeipſum quoq; agnolentis, bnum ellē politi: Ver-
bum, hoc eſt filius Dei, una cum Spíitu ſancto & Patre, eſt Deū uerum, eternus, omni-
potent, homines peccati labē corruptos, in integrū Dei inefſimabili beneficio eſſe
reſtituēdoſ ſuſtutū & diuino cultui, iuxta normā preceptorū Dei, operam ellē danda
quām diligenterſime. Haec omnia ſana Theologia Hebraeorū tradit, & homines Dei a-
mātes & ſtudiosos facit. Ecōtrā uero, Ethniciorū magologia, innumerabiles Deos, Hy-
len ingenti & Deo primo coſternā. Quoq; ueray hominū & brutorū animantiū fortui-
tā & coſuſim, cultū idolorū, & alia opinioniū portenta coſtingit, & peruerſas ac diſtor-
tas querundam hominum naturas deteriores, ac ut uno uerbo dicam, omnes peiores,
nullos meliores, reddit. Hęc septimi libri ſumma eſt.